

การศึกษาผลกระทบทางสังคมจากการยุบเลิกโรงเรียนขนาดเล็ก และแนวทางพัฒนาความเข้มแข็งของโรงเรียนขนาดเล็กในสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาลำพูน เขต 1 *

The study of Social Impact of Small Size Schools' Elimination and the Guideline to Development and Strengthen Small Size Schools Under the Office of Lamphun Educational Service Area 1

ณัฐกุล รุณผาบ **

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาบริบทของโรงเรียนขนาดเล็ก ที่มีนักเรียนไม่ถึง 40 คน ที่อยู่ในเกณฑ์ต้องถูกยุบเลิกในปีการศึกษา 2555 เพื่อศึกษาผลกระทบทางสังคมที่เกิดขึ้นกับชุมชนที่อยู่ในเขตบริการของโรงเรียนขนาดเล็ก ที่ถูกยุบเลิกเมื่อปีการศึกษา 2554 จำนวน 6 โรงเรียนและเพื่อศึกษาแนวทางพัฒนาความเข้มแข็งของโรงเรียนขนาดเล็ก ที่มีจำนวนนักเรียนไม่ถึง 40 คน ซึ่งอยู่ในเกณฑ์ที่ต้องถูกยุบเลิก ในปีการศึกษา 2555 เพื่อหลีกเลี่ยงการถูกยุบเลิก ผู้วิจัยใช้การวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยเริ่มศึกษาและเก็บข้อมูลตั้งแต่ปี พ.ศ. 2555-2556 กลุ่มเป้าหมายที่ใช้ศึกษามี 2 กลุ่ม คือ กลุ่มโรงเรียนขนาดเล็กที่ถูกยุบเลิกเมื่อปีการศึกษา 2554 จำนวน 6 โรงเรียน และกลุ่มโรงเรียนขนาดเล็กที่มีนักเรียนไม่ถึง 40 คนที่อยู่ในเกณฑ์ต้องถูกยุบเลิกในปีการศึกษา 2555 เป็นกลุ่มเป้าหมายที่ศึกษาจำนวน 9 โรงเรียน เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บข้อมูล ได้แก่ เครื่องมือหลัก คือ ตัวผู้วิจัย และเครื่องมือเสริมที่ใช้เก็บข้อมูลเชิงคุณภาพ ได้แก่ แบบบันทึกการสัมภาษณ์เชิงลึก แบบบันทึกการสังเกตอย่างมีส่วนร่วมและไม่มีส่วนร่วม แบบบันทึกการสนทนากลุ่มย่อย และแบบบันทึกข้อมูลที่ได้จากการวิเคราะห์เอกสาร ผลการศึกษาวิจัยปรากฏดังนี้

1. บริบทของโรงเรียนขนาดเล็กที่มีนักเรียนไม่ถึง 40 คน ที่อยู่ในเกณฑ์ต้องถูกยุบเลิกในปีการศึกษา 2555 จำนวน 9 โรงเรียนพบว่าโรงเรียนเหล่านี้ตั้งอยู่ในเขตชุมชนในเขตท้องที่ อำเภอเมือง อำเภอป่าซาง และอำเภอแม่ทา ซึ่งแต่ละโรงเรียนตั้งอยู่ห่างกันประมาณ 3-7 กิโลเมตร การคมนาคมสะดวก มีถนนสายหลักและถนนในหมู่บ้านติดต่อถึงกัน ผู้ปกครองประกอบอาชีพทำสวนลำไยและทำไร่ ผู้ปกครองที่มีฐานะยากจนมีมากที่สุดจะส่งบุตรเข้าเรียนในโรงเรียนเขตบริการ ผู้ปกครองที่มีฐานะดีมีน้อยสุด นิยมส่งบุตรหลานไปเรียนโรงเรียนในเมือง โรงเรียนขนาดเล็กเหล่านี้มีนักเรียนที่เข้าเรียนประกอบด้วย คนไทยพื้นราบ คนไทยชาวเขา และเด็กต่างด้าวจากประเทศพม่า ลาว ที่ผู้ปกครองอพยพย้ายถิ่นมาทำงานในหมู่บ้านที่โรงเรียนตั้งอยู่

2. ผลกระทบทางสังคมที่เกิดขึ้นกับชุมชนที่อยู่ในเขตบริการของโรงเรียนขนาดเล็กที่ถูกยุบเลิกเมื่อปีการศึกษา 2554 จำนวน 6 โรงเรียน พบว่าผู้ได้รับผลกระทบทางบวกคือผู้บริหารและครูผู้สอน เพราะก่อนที่โรงเรียนจะถูกยุบเลิกนั้น ผู้บริหารโรงเรียนต้องรับภาระบริหารงานโรงเรียนและต้องสอนเด็กควบคู่ไปด้วย เนื่องจากมีครูไม่ครบชั้น โรงเรียนได้รับจัดสรรงบประมาณน้อย ไม่เพียงพอต่อการบริหารจัดการ ในขณะที่ต้นสังกัดไม่จัดสรรอัตราครูมาเพิ่มเนื่องจากเด็กนักเรียนมีจำนวนลดลง หลังจากโรงเรียนยุบเลิกได้ย้ายไปบริหารใน

*บทความนี้เรียบเรียงจากวิทยานิพนธ์เรื่อง การศึกษาผลกระทบทางสังคมจากการยุบเลิกโรงเรียนขนาดเล็ก และแนวทางพัฒนาความเข้มแข็งของโรงเรียนขนาดเล็กในสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาลำพูน เขต 1 โดยมีอาจารย์ที่ปรึกษา 3 ท่าน คือ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ชาตรี มณีโกศลผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ทศพล อารินิจ และอาจารย์ ดร.เรืองวิทย์ นนทภา

**นักศึกษาระดับปริญญาเอก สาขาผู้นำทางการศึกษาและการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่

โรงเรียนที่มีนักเรียนมากกว่า มีจำนวนครูเพียงพอ มีความพร้อมทั้งงบประมาณ สื่ออุปกรณ์การสอน ในทำนองเดียวกันกับครูผู้สอนที่ต้องรับผิดชอบสอนหลายชั้นเรียน ทำให้จัดการเรียนการสอนได้ไม่เต็มที่เต็มเวลา บางโรงเรียน ไม่มีตำแหน่งผู้บริหารโรงเรียนทำให้ต้องทำหน้าที่บริหารไปด้วย ดังนั้นบุคลากรดังกล่าว จึงมีความพึงพอใจที่ย้ายไปอยู่โรงเรียนแห่งใหม่ที่มีขนาดใหญ่กว่า ส่วนผู้ได้รับผลกระทบในทางลบหลังจากโรงเรียนถูกยุบเลิก คือ นักเรียน ผู้ปกครองนักเรียน คณะกรรมการสถานศึกษา ครูจ้างสอนและแม่ค้า เนื่องจากบุตรหลานต้องไปเรียนไกลบ้าน และที่สำคัญจะไม่มีโรงเรียนที่เป็นหนึ่งในสามสถาบันหลักซึ่งประกอบด้วย บ้าน วัด และโรงเรียนขาดหายไปจากชุมชน

3. แนวทางการพัฒนาความเข้มแข็งของโรงเรียนขนาดเล็กที่มีนักเรียนไม่ถึง 40 คน และอยู่ในเกณฑ์ต้องถูกยุบเลิกในปีการศึกษา 2555 เพื่อหลีกเลี่ยงการถูกยุบเลิก คือ “CIPRA Approach” ประกอบด้วยแนวทางดังนี้ 1) การสร้างความเชื่อมั่นต่อโรงเรียน (Techniques of creating school confidence : C) 2) เทคนิคการเพิ่มจำนวนนักเรียนไม่ให้ลดลง (The strategy of increasing : I) 3) เทคนิคการให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมกับโรงเรียน (Techniques of participative : P) 4) การระดมทรัพยากร (Resources funding : R) และการสร้างความสัมพันธ์ (Relationship : R) และ 5) การร่วมพัฒนาด้านวิชาการ (The academic developing : A) ประการสำคัญแนวทางพัฒนาโรงเรียนขนาดเล็กให้เข้มแข็งจะประสบความสำเร็จได้นั้นต้องเกิดจากคุณลักษณะของชุมชน 6 ประการคือ 1) คนในชุมชนเป็นผู้มีจิตอาสา (Service mind) 2) คนในชุมชนเป็นผู้มีจิตสาธารณะ (Public mind) 3) คนในชุมชนมีความรู้สึกเป็นเจ้าของโรงเรียน (School ownership) 4) คนในชุมชนมีความผูกพันกับโรงเรียนอย่างลึกซึ้ง (School deep engagement) 5) คนในชุมชนมีภาวะความเป็นผู้นำ (Leadership) และ 6) คนในชุมชนมีความรักใคร่สามัคคี (Unity)

คำสำคัญ: ผลกระทบทางสังคม การยุบเลิกโรงเรียนขนาดเล็ก แนวทางพัฒนาความเข้มแข็ง

Abstract

This research was aimed to study the context of small size school (number of the student less than 40) which were expected to close down in academic year 2012. To study social impact affected the community in service area of the 6 small size schools which were closed down in academic year 2011. To study the way to strengthen and develop other nine small size schools to avoid being closed down in academic year 2012. The researcher used qualitative research and collected data during the year 2012 – 2013. The two target groups of this study were six small size schools which were closed down in the academic year 2011 and nine small size schools which were expected to close down in the academic year 2012. The instruments for data collecting of this research were the researcher himself and the other support data collecting instruments : in-depth interview, participatory and non participatory observation fieldnote, conversation /small groups discussion fieldnote and documentary analysis fieldnote. The results of this research were revealed as 3 aspects.

1. 9 small size schools (number of student less than 40) which were expected to closed down in the academic year 2012 were located in three districts : Muang district,

Pasang district and Maetha district. They were about 3-7 kilometres far away from each other with convenient transportation. There were Main roads and sub roads linked to every village. Most of the parent were longan gardener and cultivator. Most of the parent were poor. They would send their kids to the school in the village. A few villagers were rich, they would send their kids to study in town. Students in these small size schools were Thai, hill tribe and alien from Myanmar and Lao which emigrate with their parents to work in the village.

2. Social impact effected the community of 6 small size schools which were closed down in academic year 2011 were revealed in both aspects, positive and negative way. The positive aspect effected both school administrators and teachers. For school administrator, before their schools were closed down they had to teach students in class because the school lack of teacher. Their office wouldn't sent new teacher for their school if it was small size school. After the school were closed the school administrators were sent to work in bigger size school which were more comfortable, more students, more budget, enough teacher and instructional media. For the teacher, they had to responsible for many class rooms in the same time, some school didn't have school administrator so the teacher in school might take the role of school administrator also, that would make them feel boring and tired and preferred to move to work in bigger size school. Both school administrator and teacher were satisfied to move to bigger size school. But the negative aspect affected people in the village, school employees : school employed teachers and vender. The students had to travel to study in another village. Another important reason was one of the village component was missing (village component : Home, temple and school)

3. The finding found that "CIPRA" approach was the way to strengthen and develop small size school to avoid being closed down in academic year 2012. "CIPRA Approach" comprise of 1) Techniques of creating school confidence : C 2) The strategy of increasing : I 3) Techniques of participative : P 4) Resources funding and relationship : R 5) The academic developing : A . The other factors affected school strengthening were 6 desired characteristics of the community; 1) Service mind 2) Public mind 3) School ownership 4) School deep engagement 5) Leadership and 6) Unity.

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

ตั้งแต่ปีการศึกษา 2545-2549 จำนวนประชากรในวัยประถมศึกษา (6-12 ปี) พบว่าลดลงจาก 5,792,636 คน ในปี 2545 เป็น 5,505,594 คน ในปี 2549 ซึ่งลดลงถึง 287,042 คน คิดเป็นร้อยละ 4.96 ภายในระยะเวลา 5 ปี และมีแนวโน้มว่าจะลดลงเรื่อยๆ เนื่องจากอัตราการเกิดลดลงตามลำดับและอัตราการเคลื่อนย้ายของประชากรจากชนบทเข้าสู่เมืองมีเป็นจำนวนมาก จึง ทำให้นักเรียนที่เป็นตัวป้อนให้แก่โรงเรียนประถมศึกษาในสังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน (สพฐ.) กระทรวงศึกษาธิการลดลง ส่งผลให้

โรงเรียนขนาดเล็กในสังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐานที่มีอยู่เดิมเพิ่มขึ้นในอัตราที่สูง ดังจะเห็นได้จากเมื่อปีการศึกษา 2546 โรงเรียนขนาดเล็กมีจำนวน 10,877 แห่ง คิดเป็นร้อยละ 33.25 และจากการสำรวจข้อมูลเรื่องนี้เมื่อวันที่ 10 มิถุนายน 2553 พบว่า โรงเรียนขนาดเล็กได้เพิ่มขึ้นเป็น 14,397 แห่ง คิดเป็นร้อยละ 45.82 ในระยะเวลา 8 ปีที่ผ่านมา (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน, 2553 : 1)

นอกจากนี้ ยังพบว่าโรงเรียนขนาดเล็กเหล่านี้ขาดประสิทธิภาพในการบริหารจัดการด้านการเรียนการสอน ทำให้คุณภาพผลสัมฤทธิ์ของผู้เรียนต่ำกว่าโรงเรียนขนาดอื่น ๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง โรงเรียนขนาดเล็กที่เปิดถึงชั้น ป.1-6 ที่มีจำนวนนักเรียนน้อยกว่า 60 คน ถือเป็นปัญหารุนแรงของรัฐ เพราะรัฐต้องลงทุนค่อนข้างสูงมาก แต่ผลผลิตกลับต่ำกว่าโรงเรียนทั่วไป จึงทำให้ผู้ที่เข้ามามีอำนาจในการบริหารการศึกษาของชาติที่ผ่านมา มีความพยายามที่จะยุบเลิกโรงเรียนขนาดเล็กไปรวมกับโรงเรียนขนาดใหญ่ โดยไม่คำนึงถึงความยากลำบากของเด็กที่ต้องเดินทางไปเรียนไกลขึ้น (กัญทิยา ใจกลางดุก, 2552: 2, 15)

สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาลำพูน เขต 1 จากข้อมูลสำรวจเมื่อวันที่ 10 มิถุนายน 2553 มีโรงเรียนในสังกัด 165 แห่ง เป็นโรงเรียนขนาดเล็ก ที่มีนักเรียน 120 คนลงมา จำนวน 125 แห่ง คิดเป็นร้อยละ 75.79 ผลจากการจัดการศึกษาของโรงเรียนขนาดเล็กเหล่านี้ พบว่า โรงเรียนขนาดเล็กส่วนใหญ่คุณภาพการจัดการศึกษาค่อนข้างต่ำ เมื่อเทียบกับโรงเรียนอื่นๆ เนื่องจากขาดความพร้อมในหลายๆปัจจัย เช่น มีครูไม่ครบชั้นเรียน ขาดแคลนสื่อการเรียนการสอน โดยเฉพาะสื่อเทคโนโลยีที่มีราคาแพง งบประมาณไม่เพียงพอในการบริหารจัดการ ตลอดจนประสิทธิภาพในการบริหารจัดการต่ำ (กลุ่มนโยบายและแผน, 2553: 2) สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาลำพูน เขต 1 จึงต้องดำเนินการรวมโรงเรียนขนาดเล็ก เพื่อสนองนโยบายของสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน กระทรวงศึกษาธิการ ดังกล่าว โดยได้จัดประชุมคณะกรรมการเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาลำพูน เขต 1 (กพท.ลพ.1) ครั้งที่ 2/2554 เมื่อวันที่ 6 พฤษภาคม 2554 เพื่อแจ้งมาตรการการรวมโรงเรียนและการยุบโรงเรียนขนาดเล็ก เพื่อทราบและขออนุมัติในหลักการ ที่จะดำเนินการยุบเลิกโรงเรียนที่มีนักเรียนต่ำกว่า 20 คน จำนวน 9 โรงเรียน ในปีการศึกษา 2554 จากมาตรการรวมและยุบโรงเรียนขนาดเล็กของสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน กระทรวงศึกษาธิการอาจได้รับผลกระทบทั้งในเชิงบวกและในเชิงลบ ผลกระทบในเชิงบวกคือ หากสามารถรวมและยุบเลิกโรงเรียนได้ การใช้งบประมาณและทรัพยากรจะลดน้อยลง ทั้งนี้เนื่องจากโรงเรียนขนาดเล็กมีค่าใช้จ่ายรายหัวของนักเรียนเมื่อรวมกับเงินเดือนครูแล้วตกหัวละ 25,600 บาท/ปี สูงกว่าโรงเรียนขนาดกลางที่มีค่าใช้จ่ายเมื่อรวมเงินเดือนครู 13,600 บาท (กระทรวงศึกษาธิการ, 2553: 1) ซึ่งจะสามารถลดงบประมาณรายจ่ายของภาครัฐในด้านนี้ลงเป็นจำนวนมาก รวมทั้งสามารถลดจำนวนครูผู้สอนลงจากที่เคยสอนครู 1 คน สอนเด็ก 5-10 คนต่อห้อง ถ้ามีห้องเรียนขนาดนี้มากเท่าไร ก็ต้องใช้ครูจำนวนเท่าห้องเรียน ซึ่งเป็นจำนวนที่สูงขึ้นเป็นเงาตามตัว แต่ถ้าสามารถนำนักเรียนมาเรียนรวมกับนักเรียนโรงเรียนอื่นตั้งแต่ 20-25 คน/ห้อง จำนวนห้องก็จะลดลง และจำนวนครูที่ใช้สอนในแต่ละห้องก็จะลดลงเช่นกัน ส่วนผลกระทบในเชิงลบอาจเกิดแรงคัดค้านต่อต้านที่เกิดขึ้นแล้ว และอาจจะเกิดขึ้นได้ตามมาอีกในภายหลังได้ ซึ่งการคัดค้านต่อต้านของคนหลายฝ่ายที่เกี่ยวข้องโดยตรงนั้น ได้กลายเป็นปัญหาอุปสรรคต่อการดำเนินมาตรการรวมและยุบโรงเรียน ซึ่งนับเป็นนโยบายหลักระดับกระทรวงศึกษาธิการ

ผู้วิจัยจึงมีคำถามและความสนใจที่จะศึกษาผลกระทบที่เกิดขึ้นจากการยุบเลิกโรงเรียนทั้งในเชิงบวกและเชิงลบ ต่อสังคมและชุมชนหลายกลุ่ม หลายฝ่าย อาทิ นักเรียน ครู ผู้ปกครอง ชุมชน ท้องถิ่น รวมไปถึงวัดที่ตั้งอยู่ในชุมชนใกล้โรงเรียนอย่างไร และมีอะไรบ้างรวมทั้งศึกษาและแสวงหาแนวทางพัฒนาความเข้มแข็งให้เกิด

ขึ้นกับโรงเรียนขนาดเล็ก เพื่อไม่ต้องถูกยุบเลิกตามนโยบาย และมาตรการการยุบเลิกของสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน กระทรวงศึกษาธิการ ทั้งนี้เพราะจะสามารถนำคำตอบที่เป็นข้อค้นพบนี้ไปใช้หรือปรับใช้มาตรการการรวมและยุบโรงเรียนได้ทั้ง 2 ทาง คือ สามารถยุบได้อย่างราบรื่นและอาจไม่จำเป็นต้องยุบโรงเรียนตามนโยบายและมาตรการดังกล่าว แต่สามารถแสวงหาวิธีการที่จะนำไปใช้พัฒนาโรงเรียนขนาดเล็กให้มีคุณภาพสูงขึ้นเพื่อหลีกเลี่ยงนโยบายการถูกยุบเลิก

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาบริบทของโรงเรียนขนาดเล็ก ที่มีนักเรียนไม่ถึง 40 คน ที่อยู่ในเกณฑ์ต้องถูกยุบเลิกในปีการศึกษา 2555
2. เพื่อศึกษาผลกระทบทางสังคมที่เกิดขึ้นกับชุมชนที่อยู่ในเขตบริการของโรงเรียนขนาดเล็กที่ถูกยุบเลิกเมื่อมีปีการศึกษา 2554 จำนวน 6 โรงเรียน
3. เพื่อศึกษาแนวทางพัฒนาเข้มแข็งของโรงเรียนขนาดเล็กที่มีจำนวนนักเรียนไม่ถึง 40 คน ซึ่งอยู่ในเกณฑ์ต้องถูกยุบเลิกในปีการศึกษา 2555 เพื่อหลีกเลี่ยงการถูกยุบเลิก

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยได้กำหนดวิธีดำเนินการวิจัยออกเป็น 7 ขั้นตอนคือ

- ขั้นตอนที่ 1 ศึกษาเอกสารและวรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง
- ขั้นตอนที่ 2 สร้างความสัมพันธ์กับกลุ่มเป้าหมายและแหล่งข้อมูลที่เป็นบุคคล
- ขั้นตอนที่ 3 กำหนดเครื่องมือภาคสนาม/กำหนดวิธีเก็บข้อมูลภาคสนาม ซึ่งเครื่องมือ ที่ใช้ในการรวบรวมข้อมูล คือ แบบบันทึกการสังเกต แบบบันทึกการสัมภาษณ์เชิงลึก แบบบันทึกการประชุม ทำ SWOT Analysis
- ขั้นตอนที่ 4 เก็บรวบรวมข้อมูลภาคสนามวิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลในการวิจัยครั้งนี้คือ การสัมภาษณ์เชิงลึก การสังเกตแบบมีส่วนร่วมและไม่มีส่วนร่วม การทำ SWOT Analysis
- ขั้นตอนที่ 5 การจัดประชุมเชิงปฏิบัติการ
- ขั้นตอนที่ 6 การตรวจสอบข้อมูลและการวิเคราะห์ข้อมูลสำหรับ การวิเคราะห์ข้อมูลในการวิจัยครั้งนี้ใช้วิธีการตรวจสอบข้อมูลแบบ “สามเส้า” (Triangulation) คือ การนำข้อมูลที่ได้อาจมาจากต่างบุคคลต่างเวลาและต่างสถานที่ มาถ่ายโอนเชื่อมโยงเข้าด้วยกันเพื่อตรวจสอบหาความตรง ความน่าเชื่อถือและความเชื่อมั่นของข้อมูล
- ขั้นตอนที่ 7 เขียนรายงานวิจัย

ผลการศึกษา

ผลการศึกษาปรากฏดังนี้

1. บริบทของโรงเรียนขนาดเล็กที่มีนักเรียนไม่ถึง 40 คน ที่อยู่ในเกณฑ์ต้องถูกยุบเลิกในปีการศึกษา 2555 พบว่า มีจำนวน 9 โรงเรียนอยู่ในท้องที่ 3 อำเภอ คืออำเภอเมือง อำเภอป่าซาง และอำเภอแม่ทา โรงเรียนขนาดเล็กทั้ง 9 โรงเรียนมีอาคาร สถานที่อย่างเพียงพอ แต่มีครูไม่ครบชั้น มีสื่อการเรียนการสอน มีแหล่งเรียนรู้

มีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนต่ำ ชุมชนมีความเจริญมีความสามัคคีกันและสร้างบ้านล้อมรอบโรงเรียนค่อนข้างหนาแน่น แต่ละโรงเรียนตั้งอยู่ห่างกันประมาณ 3 -7 กิโลเมตร การคมนาคมสะดวก มีถนนสายหลักและสายรองเชื่อมต่อถึงกันหมด ด้านเศรษฐกิจของผู้ปกครองและชุมชนประกอบอาชีพทำสวนลำไย ทำนา ทำไร่และรับจ้าง ผู้ปกครองและชุมชนที่มีฐานะยากจนมีมากที่สุดจะส่งบุตรหลานเรียนในโรงเรียนเขตบริการ ส่วนผู้ปกครองและชุมชนที่มีฐานะดีมีน้อยที่สุด จะนิยมส่งบุตรหลานไปเรียนในโรงเรียนรัฐบาลและโรงเรียนเอกชนที่มีชื่อเสียงในตัวเมืองลำพูน เนื่องจากไม่เชื่อมั่นในโรงเรียนขนาดเล็ก ประกอบกับการเดินทางมีความสะดวกมีรถรับส่งนักเรียนจากบ้านถึงโรงเรียน โรงเรียนขนาดเล็กเหล่านี้มีนักเรียนเข้าเรียนประกอบด้วย เด็กไทยพื้นราบ เด็กชาวเขา และเด็กต่างด้าวจากประเทศพม่า และลาว ที่ผู้ปกครองอพยพย้ายถิ่นฐานมารับจ้างทำงานในหมู่บ้านที่โรงเรียนตั้งอยู่

2. ผลกระทบทางสังคมที่เกิดขึ้นกับชุมชนที่อยู่ในเขตบริการของโรงเรียนขนาดเล็กที่ถูกยุบเลิกเมื่อปีการศึกษา 2554 จำนวน 6 โรงเรียน พบว่าผู้ได้รับผลกระทบทางบวกคือผู้บริหารและครูผู้สอนในโรงเรียนขนาดเล็กที่ถูกยุบเลิกเพราะก่อนที่โรงเรียนจะถูกยุบเลิกนั้น ผู้บริหารโรงเรียนต้องรับภาระทั้งบริหารงานทั้ง 4 ด้าน ประกอบด้วย งานวิชาการ งานบริหารบุคคล งานบริหารทั่วไป และงานงบประมาณ บางคนต้องสอนเด็กควบคู่ไปด้วย เนื่องจากมีครูไม่ครบชั้นอีกทั้งโรงเรียนได้รับจัดสรรงบประมาณน้อย ไม่เพียงพอต่อการบริหารจัดการ ในขณะที่ต้นสังกัดไม่จัดสรรอัตราครูมาเพิ่มให้เนื่องจากเด็กนักเรียนมีจำนวนน้อย ทำให้รู้สึกเหนื่อยและท้อ ในทำนองเดียวกันกับครูผู้สอนที่ต้องรับผิดชอบสอนหลายชั้นเรียน ทำให้จัดการเรียนการสอนได้ไม่เต็มที่เต็มเวลาเท่าที่ควรบางโรงเรียน ไม่มีตำแหน่งผู้บริหารโรงเรียนทำให้ต้องทำหน้าที่บริหารไปด้วย ดังนั้นบุคลากรดังกล่าว จึงมีความพึงพอใจ ที่ได้ย้ายไปอยู่โรงเรียนแห่งใหม่ที่มีขนาดใหญ่กว่า มีจำนวนนักเรียนมากกว่า ทำให้มีกำลังใจสอนไม่เจียนเหงานเหมือนอยู่โรงเรียนเดิม ภาระงานด้านการสอนก็ลดลงเพราะมีครูผู้สอนมากกว่าโรงเรียนเดิมทำให้มีเวลาเพียงพอที่จะทำผลงานทางวิชาการเพื่อเลื่อนวิทยฐานะของตนให้สูงขึ้น เช่นเดียวกับผู้บริหารโรงเรียนหลังจากโรงเรียนถูกยุบเลิกก็ได้ย้ายไปบริหารในโรงเรียนที่มีนักเรียนมากกว่ามีครูเพียงพอ มีความพร้อมเกือบทุกด้านทั้งงบประมาณ สื่ออุปกรณ์การสอน โรงเรียนมีปริมาณงานมากกว่าโรงเรียนเดิม กอปรกับโรงเรียนแห่งใหม่ก็ไม่ห่างไกลจากโรงเรียนเดิมมากนัก จึงไม่มีผลกระทบต่อค่าใช้จ่ายในการเดินทางมาทำงาน สามารถเดินทางไป-กลับจากบ้านไปโรงเรียนจึงมีความพึงพอใจที่ได้ย้ายมาโรงเรียนแห่งใหม่ ส่วนผู้ได้รับผลกระทบในทางลบก่อนโรงเรียนถูกยุบเลิก คือนักเรียน ผู้ปกครองนักเรียน คณะกรรมการสถานศึกษา ครูจ้างสอนและแม่ค้า เนื่องจากกลัวว่าบุตรหลานจะต้องไปเรียนไกลบ้าน ไม่ปลอดภัยในการเดินทาง และที่สำคัญจะไม่มีโรงเรียนที่เป็นหนึ่งในสามสถาบันหลักซึ่งประกอบด้วย บ้าน วัด และโรงเรียนขาดหายไปจากชุมชน อีกทั้งชาวบ้านที่รับจ้างทำอาหารกลางวัน แม่ค้าขายของในโรงเรียนและนอกโรงเรียนรวมถึงครูจ้างสอน หลังจากโรงเรียนถูกยุบเลิก ทำให้ตกงานและขาดรายได้ จึงได้คัดค้าน ช่มชู้และต่อต้าน แสดงท่าทีไม่พอใจที่โรงเรียนต้องถูกยุบเลิก แต่หลังจากโรงเรียนถูกยุบเลิกไป ผู้บริหารและครูผู้สอนได้ย้ายไปอยู่โรงเรียนแห่งใหม่ผลกระทบนั้นก็สิ้นสุดลง

3. แนวทางการพัฒนาความเข้มแข็งของโรงเรียนขนาดเล็กที่มีนักเรียนไม่ถึง 40 คน และอยู่ในเกณฑ์ต้องถูกยุบเลิกในปีการศึกษา 2555 เพื่อหลีกเลี่ยงการถูกยุบเลิก พบว่าทั้ง 9 โรงเรียน มีแนวทางพัฒนาความเข้มแข็งโดย ยึดหลักการมีส่วนร่วมของชุมชนทั้ง 3 ฝ่ายคือ คณะกรรมการสถานศึกษา ผู้ปกครองนักเรียน และชุมชน ส่วนแนวทางการพัฒนาโรงเรียนให้เข้มแข็ง คือ “CIPRA Approach” ประกอบด้วยแนวทางดังนี้ 1) การสร้างความเชื่อมั่นต่อโรงเรียน (Techniques of creating school confidence : C) 2) เทคนิคการเพิ่มจำนวนนักเรียนไม่ให้ลดลง (Techniques of increasing : I) 3) เทคนิคการให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมกับโรงเรียน

(Techniques of participative : P) 4) เทคนิคการระดมทรัพยากร (Techniques of Resources funding : R) และการสร้างความสัมพันธ์ (Relationship : R) และ 5) การร่วมพัฒนาด้านวิชาการ (The academic developing : A) ประการสำคัญแนวทางพัฒนาโรงเรียนขนาดเล็กให้เข้มแข็งจะประสบความสำเร็จได้นั้นต้องเกิดจากคุณลักษณะของชุมชน 6 ประการคือ 1) คนในชุมชนเป็นผู้มีจิตอาสา (Service mind) 2) คนในชุมชนเป็นผู้มีจิตสาธารณะ (Public mind) 3) คนในชุมชนมีความรู้สึกเป็นเจ้าของโรงเรียน (School ownership) 4) คนในชุมชนมีความผูกพันกับโรงเรียนอย่างลึกซึ้ง (School deep engagement) 5) คนในชุมชนมีภาวะความเป็นผู้นำ (Leadership) และ 6) คนในชุมชนมีความรักใคร่สามัคคี (Unity)

อภิปรายผล

1. จากผลการศึกษาพบว่า โรงเรียนขนาดเล็กที่มีนักเรียนต่ำกว่า 40 คนลงมา และอยู่ในเกณฑ์ยุบเลิก จำนวน 9 โรงเรียน ตั้งอยู่ในเขตท้องที่ 3 อำเภอ คือ อำเภอเมือง อำเภอป่าซาง อำเภอแม่ทา ทุกโรงเรียนตั้งอยู่ในชุมชน มีบ้านเรือนปลูกอาศัยกระจายอยู่ 2 ข้างถนนทั้งถนนในอำเภอและถนนในหมู่บ้าน การเดินทางมีความสะดวก ยกเว้นโรงเรียนที่ตั้งอยู่ในหุบเขาไม่มีถนนเข้าถึง ต้องเดินเท้าหรือขี่รถจักรยานยนต์ เป็นโรงเรียนในพื้นที่พิเศษ ที่ทำการสอนตามปกติ ได้รับการยกเว้นไม่ต้องควบรวม หรือถูกยุบจนกว่าจะไม่มีนักเรียน ประชากรที่อาศัยอยู่ในชุมชน มีทั้งคนไทยพื้นราบ ชาวไทยภูเขา ส่วนใหญ่เป็นกะเหรี่ยงและคนต่างด้าวที่มาจากประเทศพม่าและลาว ฐานะทางเศรษฐกิจของชุมชนมีทั้งฐานะดี ปานกลาง และฐานะยากจน ครอบครัวที่มีฐานะยากจนมีจำนวนมากที่สุด เนื่องจากประกอบอาชีพหลากหลาย เช่น ทำนา ทำสวนลำไย ทำไร่หอม กระเทียม ครอบครัวที่มีฐานะดีและปานกลางมีจำนวนใกล้เคียงกัน ครอบครัวที่มีฐานะยากจนคือคนไทยพื้นราบที่มีอาชีพรับจ้างทั่วไป และคนต่างด้าวที่เข้ามาอาศัยในชุมชน และนำบุตรหลานเข้าเรียนในโรงเรียนขนาดเล็กใกล้บ้านจากเหตุผลบริบทของโรงเรียนที่มีถนนเข้าถึง ทำให้การเดินทางสะดวก ส่งผลให้คนไทยพื้นราบที่มีฐานะดีและปานกลางส่งบุตรหลานไปเรียนในโรงเรียนที่มีชื่อเสียง ในเมือง ประกอบกับอัตราการเกิดของประชากรในชุมชนลดลงทุกปีอย่างต่อเนื่อง จึงเป็นผลพวง ให้โรงเรียนที่ตั้งอยู่ในหมู่บ้านมีจำนวนลดลงถูกจัดอยู่ในกลุ่มโรงเรียนขนาดเล็กมีนักเรียนทั้งโรงเรียนอยู่ในช่วง 20 - 30 คน สาเหตุที่โรงเรียนเหล่านี้อย่างมีนักเรียนอยู่ เพราะส่วนหนึ่งเป็นเด็กต่างด้าว เข้ามาเรียน หากไม่มีเด็กต่างด้าวกลุ่มนี้ โรงเรียนอาจไม่มีนักเรียนเหลืออยู่เลย และต้องถูกยุบเลิกไป ในที่สุด โรงเรียนขนาดเล็กหลายแห่งมีอัตราครูผู้สอนลดลง บางแห่งมีครูเพียง 2 คน คือผู้บริหารและครูผู้สอนบางแห่งไม่มีผู้บริหารโรงเรียนเหลือแต่ครูผู้สอน ทำหน้าที่บริหารและสอนไปด้วย โดยสำนักงานเขตพื้นที่ไม่จัดสรรตำแหน่งผู้บริหารและครู ที่เป็นเช่นนี้เพราะว่าภาครัฐต้องการยุบเลิกโรงเรียนขนาดเล็กให้ได้ 50 เปอร์เซ็นต์ จากที่มีอยู่ทั่วประเทศ ทั้งนี้เพื่อให้เป็นไปตามนโยบายปฏิรูปการศึกษาในทศวรรษที่สอง ที่ประกาศนโยบายเมื่อปี พ.ศ. 2552 การกำหนดนโยบายและมาตรการควบรวมโรงเรียนของรัฐบาลภายใต้แนวคิด “ความคุ้มค่าคุ้มทุน” โดยใช้ระบบเศรษฐกิจนำหน้าระบบสังคม

นพพร นิลวงศ์ นักพัฒนาสังคมได้กล่าวถึงมาตรการการยุบเลิกโรงเรียนขนาดเล็กของรัฐว่าเป็นการทำลายวิถีชาวบ้านดั้งเดิมที่มีจุดศูนย์รวมจิตใจ 3 อย่างคือบ้านวัดและโรงเรียนหากขาด สิ่งใดสิ่งหนึ่งไปวิถีชีวิตของชาวบ้านแบบดั้งเดิมจะค่อย ๆ หายไปจากชุมชนเพราะถ้าโรงเรียนไม่มีต้องไปเรียนนอกชุมชนและไปทำงานนอกชุมชน ความผูกพันกับหมู่บ้านของตนเองจะค่อย ๆ ห่างเหินและหมดไป สุดท้ายอาจทิ้งบ้านและทิ้งผู้เฒ่าผู้แก่อยู่กันโดยลำพังไม่มีลูกหลานคอยดูแลยามแก่เฒ่าและเจ็บป่วยนอกจากนี้ วัลลภ ตั้งคณานุรักษ์ ได้แสดง

ความไม่เห็นด้วยกับนโยบายควมรวมโรงเรียนโดย ให้ข้อคิดว่า “รัฐต้องเป็นผู้สร้างไม่ใช่ผู้ทำลาย” แม้โรงเรียนจะมีนักเรียนไม่มาก เหลือเพียงคนเดียวรัฐ ก็ต้องจัดการศึกษาให้นักเรียนในหมู่บ้านไม่ใช่ไปยุบเลิกจนไม่มีโรงเรียนหลงเหลืออยู่ในชุมชนเลยแล้วแต่ว่าชุมชนจะยินยอมให้ยุบเลิก ไม่มีใครคัดค้านต่อต้านรัฐก็สามารถดำเนินการได้โดยปราศจากความขัดแย้งระหว่างรัฐกับชุมชน

2. จากผลการศึกษา ผลกระทบทางสังคมที่เกิดขึ้นกับชุมชนที่อยู่บริการของโรงเรียนขนาดเล็กที่ถูกยุบเลิกเมื่อปีการศึกษา 2554 จำนวน 6 แห่ง พบว่า มีทั้งผลกระทบในเชิงบวกที่เกิดกับบุคลากรในโรงเรียนที่ถูกยุบเลิกและผลกระทบในเชิงลบที่เกิดขึ้นก่อนโรงเรียนถูกยุบเลิกบุคคลที่ได้รับผลกระทบในเชิงบวกภายหลังโรงเรียนถูกยุบเลิกไปแล้วมี 2 กลุ่มคือกลุ่มแรกเป็นครูผู้สอนรู้สึก พึงพอใจที่โรงเรียนถูกยุบเลิกไปเพราะทุกปีมีนักเรียนลดลงทำให้มีภาระการสอนมากขึ้นต้องสอนหลายชั้นเรียนเนื่องจากมีครูเหลือน้อย และโรงเรียนดูเงียบเหงาหลังจากย้ายไปอยู่โรงเรียนแห่งใหม่ที่มีขนาดใหญ่กว่ามีจำนวนนักเรียนมากกว่ามีจำนวนครูมากกว่าเดิมมีผู้บริหารและมีลูกจ้างประจำทำให้มีกำลังใจที่จะสอนภาระงานด้านการสอนลดลงบรรยากาศในโรงเรียนไม่เงียบเหงาเหมือนอยู่ที่เดิมและมีเวลาในการทำผลงานทางวิชาการเพื่อเลื่อนวิทยฐานะ และนี่คือมุมมองในทางบวกของครูผู้สอนที่คิดว่าได้รับสิ่งที่ดีกว่าหลังจากโรงเรียนถูกยุบเลิกอีกกลุ่มหนึ่งคือผู้บริหารโรงเรียนเป็นผู้ได้รับผลกระทบในเชิงบวกเช่นเดียวกันโดยกล่าวไปในทำนองเดียวกับครูผู้สอนว่าหลังจากโรงเรียนถูกยุบเลิกไปแล้วได้ย้ายไปโรงเรียนที่มีนักเรียนมากกว่ามีครูเพียงพอ มีความพร้อมทุกด้านทั้งสื่ออุปกรณ์การสอน โรงเรียนมีปริมาณงานมากกว่าโรงเรียนเดิมอีกทั้งโรงเรียนแห่งใหม่ก็ไม่ห่างไกลจากโรงเรียนเดิม จึงไม่กระทบต่อค่าใช้จ่ายในการเดินทางมาทำงานสามารถเดินทางไป-กลับจากบ้านไปโรงเรียนทุกวันจึงพึงพอใจที่ได้ย้ายมาโรงเรียนแห่งใหม่ ซึ่งสอดคล้องกับ สุทัศน์ ประสาธน์สุวรรณ (2541 : ง) ที่กล่าวว่าผู้บริหาร ครูผู้สอนโรงเรียนหลักและโรงเรียนยุบรวม ส่วนใหญ่เห็นด้วยกับนโยบายยุบรวมโรงเรียนขนาดเล็กถ้าโรงเรียนยังไม่ยุบเลิกก็อาจยังไม่ได้ย้ายต้องอยู่ที่เดิมด้วยขีดจำกัดความขาดแคลนทั้งครูงบประมาณไม่เพียงพอต่อการพัฒนาโรงเรียน ในด้านผลกระทบในเชิงลบพบว่าบุคคลที่ได้รับผลกระทบในเชิงลบประกอบด้วยผู้บริหารโรงเรียน ครูผู้สอนและกลุ่มชาวบ้าน กล่าวคือหลังจากนโยบายและมาตรการควมรวมโรงเรียนประกาศใช้ สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาได้ประชุมชี้แจงทำความเข้าใจกับครูและผู้บริหารโรงเรียนขนาดเล็กที่อยู่ในเกณฑ์ต้องถูกยุบเลิก ซึ่งหลังจากครูผู้สอนและผู้บริหารได้รับทราบเรื่องดังกล่าวแล้วต้องนำไปชี้แจงและแจ้งให้ผู้ปกครองรับทราบรวมทั้งคณะกรรมการสถานศึกษาในโรงเรียนและชาวบ้านที่อาศัยอยู่ในเขตบริการของโรงเรียนเพื่อเตรียมพร้อมก่อนที่จะยุบเลิกโรงเรียน ส่งผลก่อให้เกิดปฏิกิริยาสะท้อนกลับจากผู้ปกครองนักเรียนคณะกรรมการสถานศึกษาและชาวบ้าน ที่มีความเห็นที่แตกต่างกันโดยส่วนหนึ่งยินยอมที่จะให้นำนักเรียนไปเรียนรวมกับโรงเรียนอื่นอีกส่วนหนึ่งที่ไม่เห็นด้วยและคัดค้านต่อต้านอย่างรุนแรงโดยเฉพาะตัวแทนคณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐานผู้แทนผู้นำชุมชนและผู้แทนองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นบางโรงไม่ยินยอมให้ยุบเลิกโรงเรียนด้วยเหตุผลไม่ยากให้บุตรหลานไปเรียนไกลบ้านเป็นห่วงเรื่องความปลอดภัยของบุตรหลานบางคนใช้คำพูดที่รุนแรงว่า “ย้ายมายุบก็อยู่ด้วยกันไม่ได้” บางโรงเรียนเมื่อตรวจสอบในเชิงลึกพบว่าชาวบ้านและคณะกรรมการบางคนที่แสดงออกอย่างรุนแรงในการคัดค้านต่อต้านไม่ยอมให้ยุบเลิกโรงเรียนนั้นบุคคลกลุ่มนี้ไม่มีบุตรหลานเข้าเรียนอยู่ในโรงเรียนแห่งนั้นเลย แต่ได้ส่งบุตรหลานตนเองไปเรียนโรงเรียนในเมืองเพราะมีฐานะดีคงเหลือแต่เฉพาะผู้ปกครองนักเรียนที่มีฐานะยากจนไม่มีศักยภาพเพียงพอที่จะส่งลูกไปเรียนในเมือง อีกประการหนึ่งพบว่าบุคคลที่ไม่ยอมให้ยุบเลิกโรงเรียนเพราะมีเครือข่ายทำงานอยู่ในโรงเรียนเป็นทั้งครูผู้สอนและเป็นแม่ครัวทำอาหารกลางวันในโรงเรียนหากโรงเรียนต้องยุบเลิกเครือข่ายของตนเองก็จะ

ถูกเลิกจ้างจึงถือได้ว่าการต่อต้านดังกล่าวเป็นเพียงการปกป้องผลประโยชน์ส่วนตัว ในส่วนของโรงเรียนที่อยู่ในเกณฑ์ที่จะต้องถูกยุบเลิกไปควบรวมกับโรงเรียนอื่นในการศึกษา 2556 มีนักเรียนตั้งแต่ 40-60 คนลงมาทั้งครูในโรงเรียนคณะกรรมการสถานศึกษาและชาวบ้านตอบไปในทิศทางเดียวกันว่าไม่ต้องการให้ยุบเลิกโรงเรียนและพยายามจะหาเด็กมาเข้าเรียนให้เพิ่มขึ้นหรือทรงตัวจะไม่ให้จำนวนนักเรียนลดลงเพื่อให้โรงเรียนยังคงอยู่คู่กับหมู่บ้านต่อไปโดยคณะกรรมการสถานศึกษาให้เหตุผลว่าโรงเรียนเหล่านั้นบรรพบุรุษของพวกตนเป็นผู้ก่อสร้างขึ้นมาด้วยเงินและน้ำพักน้ำแรงของชาวบ้านรัฐไม่ได้สร้างให้และไม่ได้ให้เงินมาสร้างอีกทั้งบรรพบุรุษของตนเองได้ร่ำเรียนหนังสือที่โรงเรียนเหล่านั้นทุกคนและลูกหลานรุ่นหลัง ๆ ก็ได้เข้าเรียนสืบต่อเนื่องกันมาโดยตลอดจึงเกิดความรู้สึกเป็นเจ้าของโรงเรียนมีความผูกพันกับโรงเรียนอย่างแนบแน่นซึ่งสอดคล้องกับ วันชัย พุทธทอง (2554 : 3) ที่กล่าวไว้ว่าโรงเรียนแห่งนี้ปัจจุบันชุมชนมีส่วนสร้างประวัติศาสตร์กันขึ้นมา ช่วยกันลากซุงขึ้นมาเลื่อยไม้สร้างโรงเรียนทุกคนจึงมีความรักความผูกพันและหวงแหน โรงเรียนถือเป็นศูนย์รวมของชาวบ้านเช่นเดียวกับวัดในหมู่บ้านชาวบ้านได้มาใช้โรงเรียนเป็นสถานที่จัดกิจกรรมของหมู่บ้านและครูในโรงเรียนมีส่วนเป็นผู้ประสานเชื่อมโยงร้อยรัดให้ชาวบ้านได้มีโอกาสมารวมตัวพบปะสนทนากันเกิดความรักใคร่สามัคคีกันของชาวบ้านมากขึ้นที่จะส่งผลให้ชาวบ้านเต็มใจให้ความร่วมมือช่วยเหลือและสนับสนุนงานส่วนรวมของชุมชนในหมู่บ้านเพื่อให้ความเป็นหมู่บ้านยังคงอยู่ไม่ล่มสลายไปอย่างที่ว่าชาวบ้านหลายคนท้วงเฝ้าระวังคนกล่าวว่าถ้าโรงเรียนปิดตัวลงมองเข้ามาในโรงเรียนไม่มีผู้คนอยู่ในโรงเรียนเกิดความรู้สึกใจหายและหดหู่ ลูกหลานที่ออกไปอยู่นอกหมู่บ้านเมื่อกลับมาเยี่ยมเยียนบ้านเดิมจะไม่มีโอกาสเห็นโรงเรียนที่เคยเรียนเหมือนโรงเรียนไม่มีชีวิตบางคนบอกว่าเสียดายโรงเรียนเสียดายอาคารเรียนหลายหลังแต่หลังสร้างขึ้นด้วยเงินนับล้านถามว่าภาครัฐจะยุบเลิกโรงเรียนเพื่ออะไรยุบเลิกแล้วจะเอาโรงเรียนไปทำประโยชน์อะไรหรือปล่อยทิ้งร้างสกปรกรกรุงรังเหมือนหลาย โรงเรียนที่ถูกยุบเลิกไปแล้วถึงแม้จะเอาไปใช้ทำอย่างอื่นก็ไม่คุ้มค่าเหมือนให้โรงเรียนใช้สอนหนังสือนักเรียนและชาวบ้านจะมีสิทธิเข้ามาใช้ประโยชน์ได้จริงหรือไม่เพราะเท่าที่เห็นไม่มีใครเข้าไปใช้ทำประโยชน์อะไรเลยค่ากล่าวของชาวบ้านที่บอกว่าได้เห็นโรงเรียนที่ถูกยุบเลิกปล่อยทิ้งร้างไม่มีใครเข้าไปใช้ประโยชน์หรือนำมาใช้กิจการของหมู่บ้านสอดคล้องกับคำบอกเล่าของวินัย สิทธิชัยวงศ์ นายกเทศบาลตำบลสบชัยอำเภอมะทิงหวัดลำพูน ที่กล่าวว่าหลังจากโรงเรียนบ้านกอลุงซึ่งอยู่ในเขตความดูแลรับผิดชอบของตำบลบ้านสบชัยปิดตัวลงตนเห็นว่าปล่อยทิ้งไว้เฉยๆ ไม่ได้ทำประโยชน์อะไรรู้สึกเสียดายอีกทั้งโรงเรียนตั้งอยู่ในทำเลติดกับทางหลวงอำเภอมะทิงหวัดหน้าโรงเรียนกว้างขวางสามารถเดินทางติดต่อไปถึงอำเภ่อื่นๆ และจังหวัดได้สะดวกจึงคิดจะขอใช้เป็นสถานที่ตั้งสำนักงานเทศบาลตำบลสบชัยจึงได้ไปติดต่อพูดคุยกับครูผู้สอนคนสุดท้ายที่สอนอยู่โรงเรียนก่อนถูกยุบได้พยายามไปติดต่ออยู่หลายครั้งจึงทราบว่าอาคารเรียนและพื้นที่ในบริเวณทั้งหมดของโรงเรียนได้ถูกโอนไปเป็นที่ราชพัสดุอยู่ในความดูแลของกรมธนารักษ์ซึ่งปัจจุบันธนารักษ์จังหวัดดูแลรับผิดชอบอยู่จึงเกิดความรู้สึกว่าคงขอใช้ไม่ได้ง่ายเหมือนว่ายังไม่ใช้เป็นสมบัติของชุมชนจึงเลิกล้มความตั้งใจที่จะนำมาสร้างสำนักงานอย่างไรก็ตามนายวินัย สิทธิชัยวงศ์ ได้เห็นโรงเรียนถูกปล่อยทิ้งร้างมีต้นไม้ต้นหญ้าขึ้นเต็มสนามหญ้าของโรงเรียนขึ้นปกคลุมอาคารเรียนจนมองเห็นแต่หลังคาโรงเรียนเกิดความรู้สึกเสียดายอาคารและสถานที่เป็นอย่างยิ่งจึงคิดจะนำโรงเรียนมาจัดตั้งเป็นศูนย์พัฒนาอาชีพชุมชนเป็นศูนย์กีฬาชุมชนและใช้เป็นศูนย์กลางทำกิจกรรมของทุกหมู่บ้านในเขตตำบลสบชัยจึงได้จ้างชาวบ้านเข้าไปตัดหญ้าทำความสะอาด ขจัดความรกรุงรังของต้นไม้ต้นหญ้าและกำลังทำเรื่องขออนุญาตไปที่ ธนารักษ์จังหวัดขอตอบรับการอนุญาต จึงจะเริ่มดำเนินการเรื่องดังกล่าวสะท้อนให้เห็นว่าดั้งเดิมพื้นที่ที่ใช้ปลูกสร้างโรงเรียนเป็นของชาวบ้านที่บริจาคให้ปลูกสร้างโรงเรียนแต่เมื่อภาครัฐได้ตั้งการศึกษา ไปจัดเองโดยชาวบ้านถูก

กันออกไปพื้นที่แห่งนั้นได้เปลี่ยนจากที่เคยเป็นกรรมสิทธิ์ของชาวบ้านมาเป็นสมบัติของทางราชการซึ่งชาวบ้านก็ไม่ต่อต้านหรือขัดข้องที่จะให้ภาครัฐเข้ามาถือกรรมสิทธิ์และดูแลแทนชาวบ้านเพราะถึงอย่างไรชาวบ้านก็ยังได้ใช้ประโยชน์ส่งลูกหลานเข้ามาเรียนหนังสือและใช้สถานที่จัดกิจกรรมส่วนรวมของหมู่บ้านแต่หลังจากโรงเรียนถูกยุบที่ดินในโรงเรียนที่เคยเป็นสมบัติของชาวบ้านมาก่อนได้เปลี่ยนมาเป็นที่ดินราชพัสดุในความดูแลของกรมธนารักษ์ส่งผลให้การขอเข้าไปใช้ประโยชน์ในที่ดินผืนนั้นเป็นไปด้วยความยากลำบากมีความยุ่งยากซับซ้อนและต้องใช้เวลารอคอยการอนุญาตยาวนานและก็ยังไม่ว่าจะได้รับอนุญาตให้เข้าไปใช้ได้หรือไม่สิทธิความเป็นเจ้าของสิทธิความเป็นสมบัติส่วนรวมของชุมชนจึงจบลงตั้งแต่โรงเรียนถูกยุบและถูกโอนไปเป็นสมบัติของราชพัสดุชาวบ้านได้แต่เฝ้ามองอยู่ ด้วยความรู้สึกเสียใจและเสียตายนที่ที่ดินที่เคยเป็นสมบัติของชาวบ้านและชุมชนมาแต่ดั้งเดิมถูกยึดไปเป็นกรรมสิทธิ์ของรัฐและขอใช้ประโยชน์ด้วยความลำบากประเดี๋ยวนี้จึงนับว่าเป็นผลกระทบโดยอ้อมในวงกว้างที่แม้จะไม่กระทบกับชีวิตความเป็นอยู่ไม่กระทบต่อการดำรงชีวิตประจำวันของชาวบ้านแต่กลับกระทบต่อจิตใจและความรู้สึกที่เหมือนถูกแย่งชิงสิ่งที่เป็นสาธารณะสมบัติที่เคยเป็นสมบัติดั้งเดิมของชาวบ้าน

3. แนวทางการพัฒนาความเข้มแข็งของโรงเรียนขนาดเล็กที่มีนักเรียนไม่ถึง 40 คน และอยู่ในเกณฑ์ต้องถูกยุบเลิกในปีการศึกษา 2555 เพื่อหลีกเลี่ยงการถูกยุบเลิก จากการสัมภาษณ์เชิงลึก การบันทึกการสังเกตอย่างมีส่วนร่วมและไม่มีส่วนร่วม การสนทนากลุ่มย่อย และการวิเคราะห์ข้อมูลที่ได้จากเอกสาร พบว่าโรงเรียนทั้ง 9 โรงเรียนมีแนวทางพัฒนาความเข้มแข็งโดย ยึดหลักการมีส่วนร่วมของชุมชนทั้ง 3 ฝ่ายคือ คณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน ผู้ปกครองนักเรียน และชุมชน และได้แนวทางการพัฒนาโรงเรียนขนาดเล็กให้เข้มแข็ง คือ “CIPRA Approach” ประกอบด้วยแนวทางดังนี้

3.1 เทคนิคการสร้างเชื่อมั่นต่อโรงเรียน (Techniques of creating school confidence : C) บุคลากรในโรงเรียนต้องสร้างความเชื่อมั่นศรัทธาให้ชุมชนเห็น โดยผู้บริหารต้องเป็นผู้นำในการเชื่อมความสัมพันธ์ระหว่างโรงเรียนกับชุมชน เป็นผู้นำลงมือปฏิบัติเป็นตัวอย่างซึ่งสอดคล้องกับ นิภา ไพโรจน์จิรกาล และสุมาลี พงศ์ติยะไพบูลย์ (2556:181) ที่กล่าวว่าผู้บริหารโรงเรียนต้องเป็นผู้นำในการลงมือปฏิบัติในการประสานงาน โดยใช้เทคนิคกลายณมิตร การทำงานกับชุมชนจะประสบความสำเร็จได้ ทั้งโรงเรียนและชุมชนต้องมีสายสัมพันธ์ที่ดีต่อกัน มีทัศนคติที่ดีต่อกันจะทำให้ชุมชนเกิดความรักความผูกพันโรงเรียนและร่วมมือกันพัฒนาโรงเรียนให้เข้มแข็ง

3.2 เทคนิคการเพิ่มจำนวนนักเรียนไม่ให้ลดลง (Techniques of increasing : I) โดยโรงเรียนเปิดชั้นปฐมวัยรับเด็กก่อนวัยเรียนเข้ามาเรียนตั้งแต่ยังเล็ก จะส่งผลทำให้เด็กเกิดความรักความผูกพันกับโรงเรียน ครู และเพื่อน และไม่ยอมย้ายไปเข้าเรียนโรงเรียนอื่น

3.3 เทคนิคการให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมกับโรงเรียน (Techniques of participative : P) ชุมชนท้องถิ่นกับโรงเรียนมีความเกี่ยวข้องกันจนยากที่จะแยกออกจากกันได้ ดังนั้นโรงเรียนต้องมีแนวทางแสวงหาความร่วมมือจากชุมชนซึ่งสอดคล้องกับ แดน กิปตัน (Dan Gibton, 2000) ที่ได้ศึกษาความคิดเห็นของผู้บริหารโรงเรียนนิบุคเคเกี่ยวกับการนำนโยบายการกระจายอำนาจและการปฏิรูปการศึกษาไปสู่การปฏิบัติในประเทศอิสราเอลที่พบว่าควรเปิดโอกาสให้ชุมชนและผู้ปกครองเข้ามามีส่วนร่วมโดยจัดกิจกรรมที่เปิดโอกาสให้บุคคลในชุมชนและท้องถิ่นมาร่วมกิจกรรมของทางโรงเรียน มีส่วนร่วมตัดสินใจในการจัดการศึกษาให้สนองต่อความต้องการของชุมชนและกำหนดอุดมการณ์นี้ไว้อย่างชัดเจน ย่อมส่งผลให้ชุมชนเห็นความสำคัญอันจะนำไปสู่การให้ความร่วมมือกับทางโรงเรียนมากขึ้นซึ่งสอดคล้องกับ สมศรี ดวงสุวรรณ (2549 : บทคัดย่อ) กล่าวว่า

การบริหารจัดการโรงเรียนขนาดเล็กจะประสบผลสำเร็จควรให้คณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐานเข้ามามีส่วนร่วมมากขึ้น

3.4 เทคนิคการระดมทรัพยากร (Techniques of Resources funding : R) แนวทางการพัฒนาโรงเรียนขนาดเล็กให้เข้มแข็ง ทุกภาคส่วนต้องช่วยกันระดมทรัพยากรมาพัฒนาซึ่งสอดคล้องกับ ปรานี วงศ์พันธุ์ (2548: บทคัดย่อ) ที่ให้ทัศนะไว้ว่าโรงเรียนควรระดมทรัพยากร ระดมทุนเพื่อพัฒนาคุณภาพการศึกษาอย่างมีประสิทธิภาพและมีความโปร่งใสตรวจสอบได้ อีกทั้งการให้ความสำคัญกับการสร้างความสัมพันธ์ที่ดี (Relationship : R) ระหว่างโรงเรียนกับผู้ปกครองและ ชุมชน เพื่อจูงใจให้ผู้ปกครองส่งบุตรหลานมาเข้าเรียน ในขณะที่ กริฟฟริน (Griffin,2000) ได้ศึกษารูปแบบการจัดโครงสร้างโรงเรียนขนาดเล็กที่จัดโครงสร้างทางการบริหารซ่อนอยู่ในโรงเรียนมัธยมขนาดใหญ่พบว่าโรงเรียนจะดำเนินการได้ด้นั้นต้องสร้างความสัมพันธ์ระหว่างโรงเรียนกับชุมชนและ ตะวัน สือกระแสร (2556:135) พบว่าการจะบริหารจัดการโรงเรียนเอกชนสู่ความเป็นเลิศให้ประสบความสำเร็จ ต้องให้ความสำคัญกับการสร้างความสัมพันธ์ระหว่างโรงเรียนกับผู้ปกครอง ชุมชน สถาบันการศึกษาและหน่วยงานอื่น ๆ ในชุมชน

3.5 การให้ความสำคัญกับการพัฒนางานวิชาการ (The academic developing : A) ซึ่งอุทัย บุญประเสริฐ (2548: 25) ได้สรุปความสำคัญของงานวิชาการไว้ว่า งานวิชาการเป็น งานหลัก เป็นงานที่ใหญ่ที่สุดของระบบ เป็นงานที่เป็นหัวใจของสถานศึกษา และมีหลักสูตรซึ่งเป็นส่วนสำคัญที่สุดของงานวิชาการใช้เทคโนโลยีและแหล่งเรียนรู้ซึ่ง สอดคล้องกับพิธาน พันทอง (2548: 264) ได้ศึกษาวิจัยเรื่องข้อเสนอเชิงนโยบายเพื่อพัฒนาศักยภาพสถานศึกษาขนาดเล็กในภาคตะวันออกเฉียงเหนือพบว่าต้องสนับสนุนให้สถานศึกษาจัดหาผลิตและใช้เทคโนโลยีที่ทันสมัยใช้แหล่งเรียนรู้ทั้งภายในและภายนอก

ประการสำคัญแนวทางพัฒนาโรงเรียนขนาดเล็กให้เข้มแข็งเพื่อหลีกเลี่ยงการถูกยุบเลิกได้นั้น ต้องเกิดจากคุณลักษณะของชุมชน 6 ประการคือ 1) คนในชุมชนเป็นผู้มีจิตอาสา (Service mind) มีความเต็มใจสมัครใจพร้อมที่จะเสียสละเวลา แรงกายและสติปัญญาเพื่อโรงเรียนโดยไม่หวังผลตอบแทนสอดคล้องกับพิธาน พันทอง (2548: 264) ได้ศึกษาวิจัยเรื่องข้อเสนอเชิงนโยบายเพื่อพัฒนาศักยภาพสถานศึกษาขนาดเล็กในภาคตะวันออกเฉียงเหนือพบว่าชุมชนต้องช่วยระดมทุนทรัพย์ แรงงาน 2) คนในชุมชนเป็นผู้มีจิตสาธารณะ (Public mind) พร้อมทั้งจะทำประโยชน์เพื่อโรงเรียน 3) คนในชุมชนมีความรู้สึกเป็นเจ้าของโรงเรียน (School ownership) เกิดความรักความหวงแหน พร้อมทั้งจะปกป้องดูแลรักษาทุ่ทุเทตลอดจนส่งเสริมสนับสนุนและรักษาผลประโยชน์ของโรงเรียน 4) คนในชุมชนมีความผูกพันกับโรงเรียนอย่างลึกซึ้ง (School deep engagement) มีความสัมพันธ์อย่างเหนียวแน่น ไปในทางที่ดีและชุมชนมีความรู้สึกว่าเป็นส่วนหนึ่งของโรงเรียน 5) คนในชุมชนมีภาวะความเป็นผู้นำ (Leadership) มีความเป็นปึกแผ่น ฟังตนเอง มีจิตสาธารณะช่วยเหลือเกื้อกูลกัน มีการเรียนรู้ร่วมกันเพื่อการตัดสินใจหรือแก้ปัญหาของชุมชนและ 6) คนในชุมชนมีความรักใคร่สามัคคี(Unity) มีความเอื้อเฟื้อเกื้อกูล ฟังพาทซึ่งกันและกันฉันท์พี่น้องพร้อมที่จะทำประโยชน์เพื่อโรงเรียน

ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะเพื่อการนำไปใช้

จากผลการวิจัยมีข้อเสนอแนะ ต่อผู้เกี่ยวข้องกับการจัดการศึกษา ควรนำ “CIPRA Approach” ไปใช้เป็นแนวทางในการบริหารจัดการโรงเรียนขนาดเล็กดังนี้

1.1 ควรสร้างความเชื่อมั่นต่อโรงเรียนขนาดเล็ก โดยเฉพาะบุคลากรที่เกี่ยวข้องประกอบด้วยผู้บริหาร ครูนักเรียน ผู้ปกครองและชุมชนให้เกิดความเชื่อมั่นและศรัทธาต่อสถาบันโรงเรียน ในกรณีที่ไม่ยินยอมให้โรงเรียนยุบเลิก การพิจารณาว่าโรงเรียนใดควรยุบเลิกหรือไม่ ควรให้ชุมชนเป็นผู้ตัดสินใจเองมากกว่าการทำตามนโยบายของรัฐ

1.2 ในกรณีที่ชุมชนไม่ยินยอมให้ยุบเลิกโรงเรียน ชุมชนและโรงเรียนควรหาวิธีการ เพิ่มจำนวนนักเรียนไม่ให้ลดลงด้วยการเปิดชั้นอนุบาล หรือทำข้อตกลงภายในชุมชนให้เด็กเรียนโรงเรียน ในเขตบริการ

1.3 ควรให้บุคลากรในชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมกับการพัฒนาโรงเรียนอย่างแท้จริง ร่วมวางแผนพัฒนาร่วมกิจกรรมของทางโรงเรียน ร่วมตัดสินใจในการจัดการศึกษาให้สนองต่อความต้องการของชุมชนอย่างแท้จริง

1.4 การที่โรงเรียนขนาดเล็กจะมีความเข้มแข็งได้นั้น บุคลากรที่เกี่ยวข้องทุกฝ่ายต้องช่วยกันจัดหาทรัพยากรมาพัฒนาโรงเรียน นอกเหนืองบประมาณที่ได้รับจากรัฐจัดหาเงินทุน สื่อเทคโนโลยีการเรียนการสอน

1.5 ควรให้ความสำคัญกับการพัฒนางานวิชาการของโรงเรียนขนาดเล็ก เพื่อให้เด็กมีคุณภาพและมีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนไม่แตกต่างกับเด็กโรงเรียนในเมือง

2. ข้อเสนอแนะเพื่อการวิจัยครั้งต่อไป

ควรศึกษาแนวทางการพัฒนาโรงเรียนขนาดเล็กให้เข้มแข็งโดยใช้แนวทาง “CIPRA Approach” ออกไปในระดับภาคหรือระดับประเทศ

เอกสารอ้างอิง

ภาษาไทย

กระทรวงศึกษาธิการ.2553.แผนยุทธศาสตร์เพื่อพัฒนาคุณภาพโรงเรียนขนาดเล็ก. สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน.

กัญทิยา ใจกลางดุก.การมีส่วนร่วมของคณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐานในการพัฒนาหลักสูตรและการสอน: กรณีศึกษาโรงเรียนบ้านดอยคำ จังหวัดลำพูน. วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตร์ดุสิตบัณฑิต สาขาหลักสูตรและการสอน บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.2552.

คณะกรรมการเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาลำพูน เขต 1.“รายงานการประชุมครั้งที่ 3/2554” วันศุกร์ ที่ 29 กรกฎาคม 2554 ห้องประชุมพลอยไพลิน สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาลำพูน เขต 1. 2554.

ชยันต์ สรรธนะภูติ.การจัดการความขัดแย้งโดยสันติวิธี. สถาบันวิจัยสังคม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.2540.

ชัชวาล ทองดีเลิศ. จี.ศธ. ล้มนโยบายล้มโรงเรียนขนาดเล็ก. เดลินิวส์, วันพุธ ที่ 11 พฤษภาคม 2554.

ณัฐณี เวชกุล.ปัจจัยที่ส่งผลต่อประสิทธิผลของโรงเรียนประถมศึกษาขนาดเล็ก: กรณีศึกษาโรงเรียนบ้านเป็ด จังหวัดตราด. ปริญญานิพนธ์ กศ.ม. (การประถมศึกษา) บัณฑิตศึกษามหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.ถ่ายเอกสาร.2551.

ตะวัน สือกระแสร. (2556). ยุทธศาสตร์การบริหารจัดการโรงเรียนเอกชนสู่ความเป็นเลิศ. วารสารวิชาการ Veridian E-Journal. ปีที่ 6 ฉบับที่ 3 (กันยายน-ธันวาคม 2556)หน้า 135 กลุ่มมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ เข้าถึงได้จาก <http://www.ejournal.su.ac.th>

นพพร นิลวงศ์. 10 กรกฎาคม 2556 นักพัฒนาสังคม.สัมภาษณ์โดย ณัฐกุล รุณผาบ. ลำพูน

- นิภา ไพโรจน์จิรกาล และ สุมาลี พงศ์ติยะไพบูลย์. (2556). ยุทธศาสตร์การรวมพลังสู่เป้าหมายเพื่อพัฒนาคุณภาพการศึกษาในโรงเรียนขนาดเล็ก. วารสารวิชาการ Veridian E-Journal. ปีที่ 6 ฉบับที่ 3 (กันยายน-ธันวาคม 2556) หน้า 181 กลุ่มมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ เข้าถึงได้จาก <http://www.ejournal.su.ac.th>
- ปราณี วงศ์ชูพันธ์. การศึกษาสภาพปัญหาและแนวทางการพัฒนา การบริหารสถานศึกษาขั้นพื้นฐานขนาดเล็ก สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษากำแพงเพชร. วิทยานิพนธ์ครุศาสตรมหาบัณฑิต (การบริหารการศึกษา) บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยราชภัฏกำแพงเพชร. 2548.
- พิธาน พื้นทอง. ข้อเสนอแนะเชิงนโยบายเพื่อพัฒนาศักยภาพโรงเรียนขนาดเล็กในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ. วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตร์ดุสิตบัณฑิต สาขาวิชาการบริหารการศึกษามหาวิทยาลัยขอนแก่น. 2548.
- วันชัย พุทธทอง. รายงาน: ยุบโรงเรียน (ขนาดเล็ก) ของชุมชนทำไม? เสี่ยงสะท้อนจากชาวบ้าน ครู และอปท. (ตอนจบ). ศูนย์ข้อมูลผู้ได้รับผลกระทบกรณีสลายการชุมนุม เม.ย.-พ.ค. 53, กรุงเทพมหานคร. 2554.
- วินัย สิทธิชัยวงศ์. 10 กันยายน 2556 . นายกเทศบาลตำบลทาสชัย.สัมภาษณ์โดย ณัฐกุล รุณผาบ. ลำพูน
- สมศรี ดวงสุวรรณ. แนวโน้มการบริหารจัดการศึกษาโรงเรียนขนาดเล็ก สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา เชียงรายเขต 3. วิทยานิพนธ์ครุศาสตรมหาบัณฑิตบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงราย. 2549.
- สุทัศน์ ประสานสุวรรณ. การพัฒนาประสิทธิภาพการบริหารจัดการโรงเรียนขนาดเล็ก: ศึกษากรณีการยุบรวมโรงเรียนในสังกัดสำนักงานการประถมศึกษาอำเภอพร้าว จังหวัดเชียงใหม่. การค้นคว้าแบบอิสระศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการบริหารการศึกษา คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่. 2541.
- สุนทร สุวรรณภูมิ. ม.ป.ป.. การบริหารจัดการโรงเรียนขนาดเล็กโดยใช้การจัดการเรียนรู้แบบบูรณาการกรณีศึกษาวัดสารภีวิทยาคาร อำเภอแม่วาง จังหวัดเชียงใหม่. การค้นคว้าแบบอิสระ ระดับปริญญาโท สาขาวิชาการบริหารการศึกษา คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- อุทัย บุญประเสริฐ. หลักสูตรและการบริหารงานวิชาการในโรงเรียน. กรุงเทพมหานคร. 2548.
- ภาษาต่างประเทศ**
- Gibton, D., Sabar, N. and Goldring E.B. How Principals of Autonomous Schools in Israel View Implementation of Decentralization and Restructuring Policy: Risks, Rights, and Wrongs. Educational Evaluation and Policy Analysis, Vol.22.p.193-210, 2000.
- Griffin, R.M. Case study of the implementation of a small school in an urban highschool. Doctoral Dissertation University of Roosevelt University, 2000.